

12. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу / Упоряд. Юлія Бентя, Олег Коцюба, Наталія Федущак. Київ: Критика, 2024. 208 с.

13. Юрчик О. Впровадження проектної технології в навчальний процес. Хмельницький: НВО № 5, ім. С. Єфремова, 2015. 88 с.

Марія Кузовіна,

kuzovinamariya@gmail.com

Західноукраїнський національний університет;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Ірина Шкіцька

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Національна ментальність є складним соціокультурним феноменом, що відображає глибинні світоглядні настанови, колективну пам'ять та ціннісні орієнтири етносу. Вона проявляється у специфіці мислення, поведінкових зразках та ставленні до ключових концептів буття. Одним із найбагатших джерел для дослідження української ментальності є пареміологічний фонд мови – прислів'я та приказки, що в концентрованій формі акумулюють багатовіковий досвід народу. Саме в них кодифікуються уявлення про добро і зло, справедливість, гідність та інші морально-етичні категорії.

Українські прислів'я та приказки функціонують не тільки як мовні прикраси, але як прецедентні тексти, що відображають життєві максими та поведінкові імперативи, що передають світогляд українців, їхні уявлення про світ, взаємини між людьми і природою [5, с. 16]. У них віддзеркалюються не лише елементи побуту, а й глибокі моральні орієнтири. Проблематику української пареміології вивчали М. Номис, І. Франко, М. Пазяк, а також сучасні мовознавці, зокрема Т. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова, І. Шкіцька, О. Лозинська, які наголошували на ролі паремій у формуванні національної ідентичності.

Метою нашого дослідження є аналіз ціннісних домінант української ментальності, вербалізованих у прислів'ях та приказках.

Аналіз пареміологічного фонду дає змогу виокремити ключові риси, що формують ідеал українця.

1. Аксиологема чесності та справедливості. Ці поняття є наріжними в українському культурному коді. Моральний імператив вимагає правдивості та порядності, що знаходить відображення в таких настановах: *Правда кривду переборе* [2, с. 84], *Краще гірка правда, ніж солодка брехня* [там само, с. 85], *Не кради – бо з чужого добра щастя не буде* [там само, с. 91], *Тільки адвокатів вільно у суді брехати* [3, с. 2], *Брехнею і під столом не вибрешешся* [там само, с. 29], *Брехнею світ перейдеш, а назад не вернешся* [там само], *Брехня тільки доти стоїть, поки правда не прийде* [там само], *Брехунові не вірять, хоч і правду каже* [там само], *Брехун – гірше злодія* [там само], *З брехні люди не мруть, тільки їм більше віри не дають* [там само, с. 30], *Маєш брехати, ліпше німим стати*

[там само]; *Гроші можуть много, а правда все* [там само, с. 84], *Хоч дідька з'їж, а правду ріж* [там само, с. 101], *Брехня і приятеля робить ворогом* [4, с. 55], *Як маєш брехати, то краще мовчати* [там само], *Краденим добром багатим не будеш* [там само, с. 150]. Через ці формули транслюється вимога жити по совісті, що є основою суспільної гармонії.

2. Культ працьовитості. В основі українського світогляду лежить хліборобська етика, де праця є не лише умовою виживання, а й найвищою моральною чеснотою. Лінощі та неробство категорично засуджуються. Ця настанова відображена в численних пареміях: *Без труда нема плода* [там само, с. 47], *Хто працює, той їсть* [там само, с. 48], *Працюй до поту – то й хліб буде до рота* [там само, с. 49], *Будеш хліба просити, як будеш дармо сидіти* [3, с. 185], *Лінивий – гірше, як слабий* [там само], *Без муки нема науки* [там само, с. 210], *Бог помагає тим, хто самі собі допомагають* [там само, с. 260], *Праця єдина з недолі нас вирве* [там само, с. 265], *Без роботи день роком стає* [там само, с. 282], *Бджола мала, а й та працює* [4, с. 143], *Без діла жить, тільки небо коптить* [там само], *Бездіяльність є ознакою слабости і гнилі* [там само]. Повага до людини, яка досягає всього власною працею, залишається незмінною цінністю і в сучасному українському суспільстві.

3. Гуманізм: доброта, чуйність, взаємодопомога. Здатність до емпатії та взаємопідтримки завжди високо цінувалася в українській культурі. Доброта в народному розумінні є проявом духовної сили, а не слабкості. Ця ідея закріплена у пареміях: *Роби добро – не кайся, роби зло – не радій* [там само, с. 102], *Добро пам'ятай, а зло минай* [там само, с. 103], *З добрим поживеш – і сам добрим станеш* [там само, с. 105], *Ліпше з добрим загубити, як з дурним знайти* [3, с. 104], *Раз добром налите серце ввік не прохолоне* [там само, с. 105], *Роби добро, бо добро є добром* [там само], *Роби добро, не питаючи кому* [там само], *Ввічлива бесіда нічого не коштує, а багато добра робить* [4, с. 59]. У сучасному контексті ці цінності набувають особливої ваги як фактор національної консолідації.

4. Волелюбність, гідність, сміливість. Мотив боротьби за свободу, правду та честь є одним із центральних в українській пареміології, що віддзеркалює історичний досвід нації. Ці вислови формували нескорений дух і почуття власної гідності: *Своя правда – свята* [там само, с. 83], *За праве діло і смерть не страшна* [там само, с. 86], *Козацькому роду – нема переводу* [там само, с. 135], *Великі душі мають силу волі, а слабодухи гинуть у неволі* [3, с. 53], *Без відваги зазнаєш зневаги* [там само, с. 43], *Де відвага, там і щастя* [там само], *Хто відважний, той здобуває, хто боягуз, той пропадає* [там само], *Чия відвага, того і перемога* [4, с. 64], *За рідний край хоч помирай* [там само, с. 149]. Ці максими залишаються актуальними і в добу козацтва, і під час визвольних змагань, і сьогодні, коли українці відстоюють свій суверенітет.

5. Культ родини та повага до традицій. Сім'я, рід і зв'язок поколінь є фундаментальними основами української культури. Родинні стосунки наділялися сакральним значенням, що зафіксовано у прислів'ях та

приказках: *Який корінь – таке й дерево* [там само, с. 141], *Шануй батька й матір – не буде тобі біди* [там само, с. 142], *Без роду – немає й народу* [там само, с. 143], *До родини, щогодини* [3, с. 283], *Як не стане, то батько достане, як не буде, мати здобуде* [4, с. 37], *З добрим подружжям і лихо розгорюєш* [там само, с. 101], *Нема кращого друга, як вірна супруга* [там само, с. 105]. Паремії утверджували відповідальність за свій рід і важливість збереження пам'яті про предків.

6. Засудження гордині та пихи. Українська ментальність не сприймає зверхності, хвалькуватості та зухвалості. Натомість високо цінуються скромність, стриманість і розсудливість: *Гордість до добра не доведе* [там само, с. 151], *Пихатому чорту – сам чорт не брат* [там само, с. 152], *Не хвались, ідучи в бій, а хвались, ідучи з бою* [там само, с. 153], *Краса дере носа* [3, с. 169], *Загордилась свиня, що об панський тин чухалась* [4, с. 143], *Колос повний до землі гнеться, а пустий угору дереться* [там само, с. 147]. У такий спосіб народна мудрість утверджувала пріоритет реальних справ над показною самовпевненістю.

У контексті сучасних освітніх реформ, спрямованих на національно-патріотичне виховання, пареміологічний матеріал має великий дидактичний потенціал. Інтеграція прислів'їв у навчальний процес дає змогу не лише збагачувати мовлення учнів, а й обговорювати фундаментальні життєві цінності. Ефективні форми роботи зі студентською молоддю становлять:

- лінгвостилістичний і концептуальний аналіз паремій у контексті художніх творів;
- дискусії щодо актуальності народних висловів у сучасному житті;
- реалізація проєктної діяльності (укладання тематичних пареміологічних словників, створення мультимедійних презентацій). Така робота «сприяє формуванню правильних природничих та суспільствознавчих уявлень і понять, з яких складаються усвідомлені, систематичні й міцні знання про навколишній світ» [1, с. 160].

Отже, українські прислів'я та приказки є універсальним кодом культури, в якому відображено історію, мораль та ціннісні домінанти нації. Вони є не лише об'єктом філологічних досліджень, а й дієвим інструментом для самопізнання та ідентифікації. Залучення пареміологічної спадщини до освітнього процесу є важливим кроком до формування свідомої, морально зрілої та патріотичної особистості, що є стратегічним завданням для майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Мафтин Л., Предик А., Шевчук К. Педагогічний потенціал українських народних паремій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10 (94). С. 160-176.
2. Номис М. Українські прислів'я, приказки і таке інше. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
3. Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав Володимир Плав'юк. Том 1. Едмонтон, Альберта, 1946. 355 с.

4. *Українські приповідки / Зібрав Володимир Плав'юк. т. II.* Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти, Едмонтон, 1996. 297 с.

5. Франко І. Зібрання творів у 50 т. Т. 45: Статті і рецензії. Київ: Наукова думка, 1986. 543 с.

Кулик Роман,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач
Галина Вишневська

ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО- ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність проблеми – зростаюча роль інклюзивної освіти в Україні та необхідність виховання позитивного ставлення до української мови. *«Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії»* [4].

Мета – дослідити творчість як універсальний інструмент розвитку та адаптації учнів. **Завдання:**

1. З'ясувати роль інклюзивної освіти у сучасному суспільстві.
2. Проаналізувати види творчих завдань з української мови (письмові, усні, художні, театралізовані).
3. Описати психологічний аспект: зниження бар'єрів, формування впевненості.

Запропоновану проблему у своїх працях досліджували: В. Беляєва «Інклюзивний простір художньої літератури: сучасний погляд» [2, с. 8–13], В. Звєкова «Розвиток творчої активності дітей з особливими освітніми потребами під час гурткової роботи», І. Демченко «Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у загальноосвітньому мовному просторі».